

VIKING KIFEKSTŐ

Összeállította és megrajzolta: Bérczi Szaniszló, Bérczi Zsófia, Bérczi Katalin. Budapest, 1995.

VIKING KIFESTŐ

Bérczi Szaniszló, Bérczi Zsófia, Bérczi Katalin 1995

Több, mint ezer éve, amikor a magyarok az európai kontinens nyugati és déli részén, a szárazföldön kalandoztak, akkor kalandoztak a vikingek is az Európa körüli vizeken. Jó hajósok voltak és kemény harcosok, s fölöttébb jó államszervezők. Európában több olyan államot is ők szerveztek meg, főleg az Északi-tenger és a Balti-tenger környékén, melyek ma is fennállnak. E harcos hajósnépeknek egyedülálló művészeti emlékei maradtak fenn. Talán legismertebbek a rajzos sírkövek, melyeket a rajtuk szereplő írás alapján rúnaköveknek is neveznek. Különösen gazdag a Gotland szigetén található rúnakő síremlékek ábrázolásvilága. Erről a szigetről származnak s kapták nevüket a gótok, kiknek több törzse Attila hunjainak szövetségese volt.

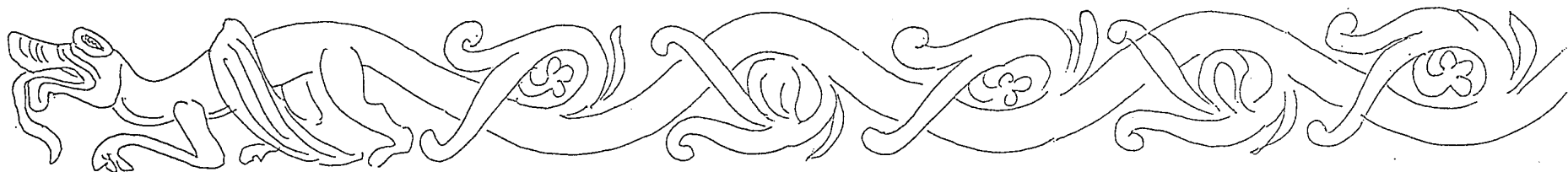
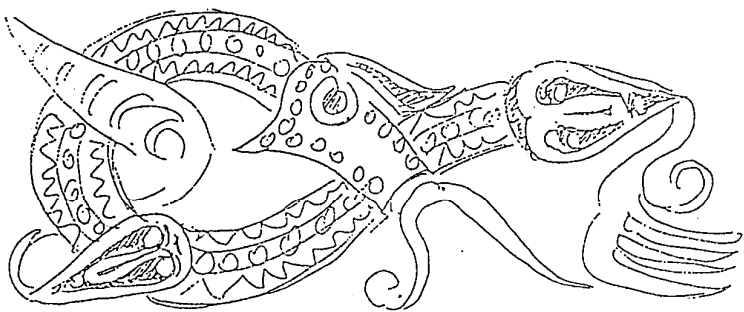
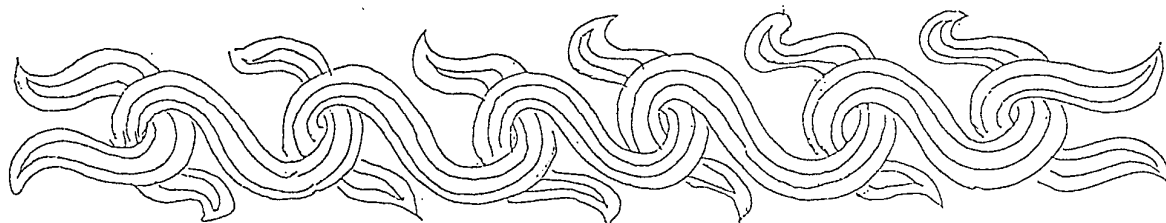
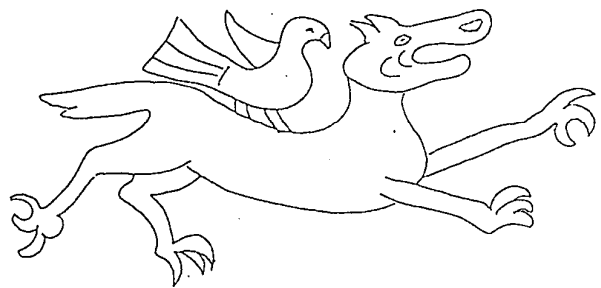
A vikingek települési területének súlypontja kezdetben Skandinávia volt. Az itt megszerzett, s ma is skandináv államnak számító Dánián, Norvégián és Svédországon kívül azonban Anglia, az ősi Írország és Oroszország szervezésében is döntő szerepük volt. Egyik legismertebb államszervező jelentőségű csatájuk a hastingsi 1066-ban, amikor a Normandiából áthajózó Hódító Vilmos legyőzte az angolszászokat és normann vezetésű állammá szervezte meg Angliát. Délen a szicíliai királyságot is normannok alakították meg. A szicíliai normann király lányát vette feleségül a mi Könyves Kálmán királyunk. Izland és Grönland szigetére mint telepések vonultak a vikingek, s még Grönlandon is volt egy ideig püspökségük. A kisebb skóciai szigeteken is szerveztek államokat (mint a Shetland-szigeteken vagy az Orkney-szigeteken.)

Művészetük fokozatosan válik sajátosan vikinggá az Északi-tenger körül élt népek több évezredre visszatekintő művészetéből. A vikingek északi germánok, s a germán mitológia több fontos eseményét őrzik alkotásaikban. Ezek közül talán a legkedveltebb a Szigurd mondanakör, különösen pedig az a jelenet, amikor Szigurd királyfi ledöfi Fafnir sárkányt. A viking-művészet virágkorára, melyet ez a kis gyűjtemény bemutat, már beépültek és fölismerhetők az átvett kelta és sztyeppe-i formák is. Azt a korszakot mutatjuk be most, amelyre már kezd ráérétegződni a kereszténység gondolköre is. Ezek közül itt Kékfogú Haraldnak, a legendás dán királynak a síremlékét említjük most meg, a jellingi kő nevű síremléket. Egyik oldalán egy ragadozó állat köré tekeredik a kígyó, míg a másik oldalán egy viking Jézus feszület van a kőbe vésvé. Lendületes vonalvezetéssel megrajzolt ember és állatfigurák teszik elragadóvá a viking művészetet. Urnes (Norvégia) fatemplomának kapuja, a kapu díszes hurkolt mintája ennek az egyik csodaszép emléke.

A Gotland szigetén olyan 6. századi sírköveket is találunk, ahol két kígyót tartó nőalakot figyelhetünk meg. Ez a figura másutt is föllelhető ősi jelkép, s tovább él a román kori templomépítészetben is (gondoljunk a két kígyófejet fogó vagy két halat ölelő sellőinkre, a pécsi vagy a borosjenői kőfaragásokra). A vikingeknél a kereszt is életfa, melyet szemekkel, és burjánzó kígyógyökerekkel ábrázoltak sírköveken. Ugyancsak díszesen faragottak a román kori templomok keresztelőkútjai s ezeken is sok ősi minta él tovább. (Talán a mai székely fafaragó művészet csak a méltó párja a régi vikingnek.) A román kori építészet számunkra legfontosabb viking kőfaragása Kvidinge oroszlánokkal őrzött timpanonos kapuja. Szinte egy sztyeppe-i avar vagy onogur nagyszíjvég állatküzdelmét láthatjuk rajta: két ragadozó támad rá a középen álló és keresztet tartó bárányra. Önmagában az Agnus Dei gyakori motívum mindenütt, de így sztyeppe-i állatküzdelmi jelenetbe helyezve talán egyedülálló ritkaság e kapu, mely a Lundi Történeti Múzeumban található, ma Svédországban, de egykor Dániában. Csodálni való, hogy milyen gazdag a sztyeppe-i örökség a viking művészetben odafönn északon. Igaz, Skandinávia háborús „forgalma” kisebb volt a mint a Kárpát-medencei. A sárkányban végződő indafríz valószínűleg sokakat emlékeztet a Bécsben őrzött „Attila kard” vércsatorna veretének mintájára.

Összeállításunkban a viking művészet számos területét nem érintettük. Mégis érzékelhetjük e munka végiglapozása során, hogy a viking művészetben sok szép párhuzama akad a magyarnak, a Kárpát-medenceinek, s a sztyeppe-i és a kelta kapcsolatok is bőségesek. Tervünk az, hogy e műveltségi közösségek közötti kapcsolatokat, átrétegződéseket a művészetben, gondolkodásban Írországtól a Kaukázusig, Skandináviától Szicíliaig, sőt keresztül egész Eurázián, Kínán át Japánig, fokozatosan bemutatjuk e sorozat későbbi összeállításában. Ez a kifestő forma egyúttal kiállítási forma is. Az A4-es lapokat A3-asakká nagyítva az iskolák maguk készíthetik el e kiállításokat közösségi kifestéssel közösségi továbbfejlesztésű alkotásként.

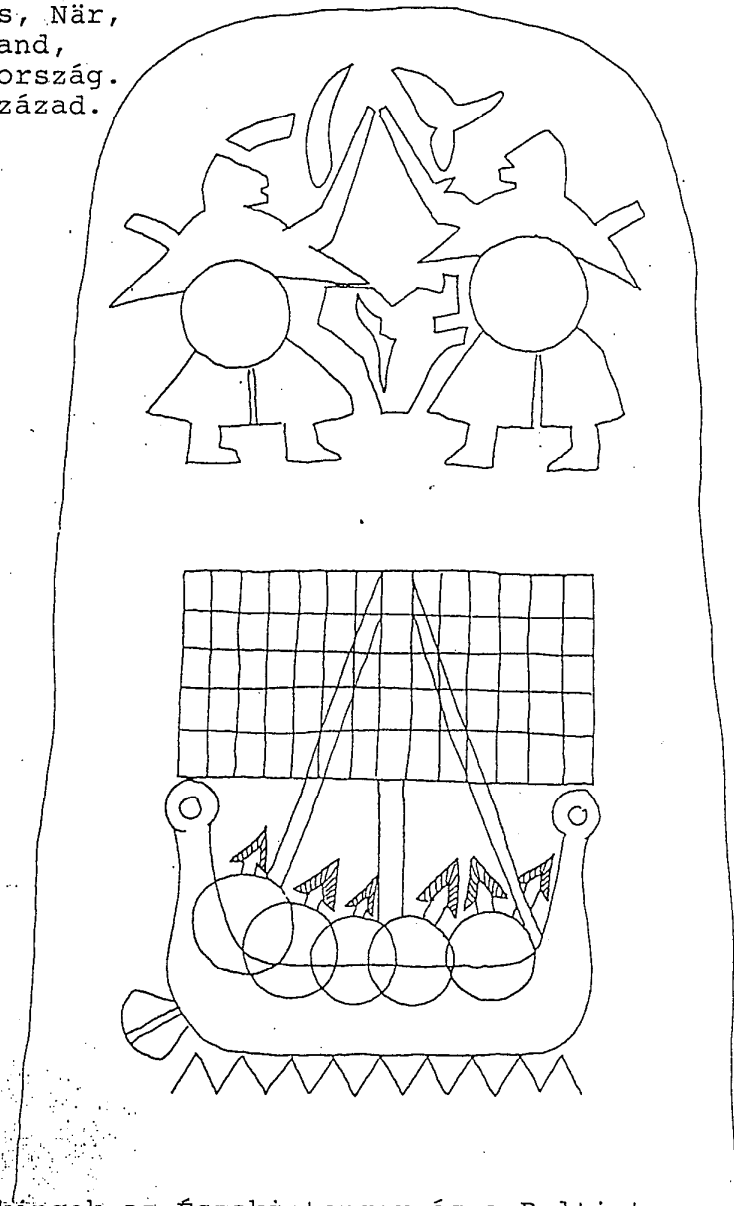
Munkánkban a Szigurd mondat Szász Károly: A világirodalom nagy eposzai c. könyvből idéztük. A rajzok döntő többsége Stockholmban, ill. Lundban a Történeti Múzeumban és Koppenhágában a Viking Múzeumban, az ott kiállított tárgyakról készült. E helyszíni megfigyeléseket – más geológiai munkákkal párhuzamosan – rendre: Gulyás Balázs (Karolinska Egyetem, Stockholm), Bérczi Alajos (MTA Szegedi Biológiai Központ) és Henrik Jeppesen (Koppenhágai Egyetem), a kiállítások lehetőségét Muzslay István professzor (Leuveni Katolikus Egyetem, Collegium Hungaricum) mint mecénások segítették ezért nekik hálával és szeretettel köszönetet mondunk.

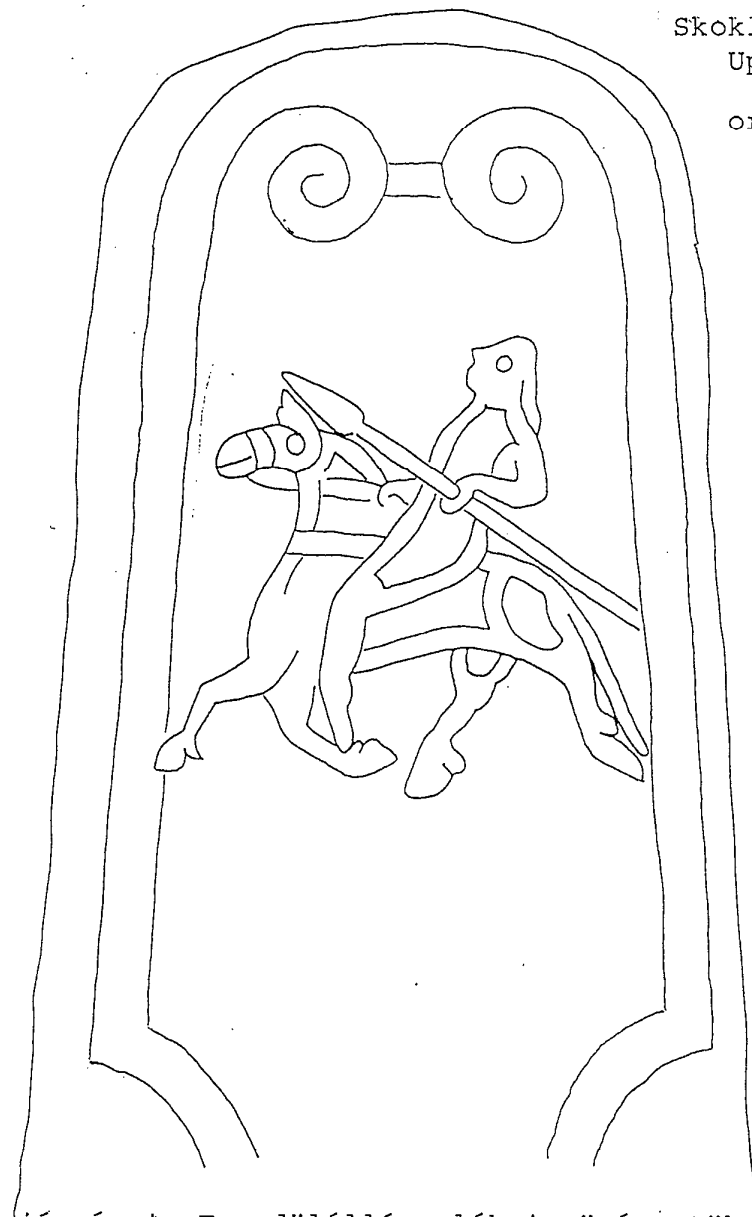
VIKING KIFEKSTŐ

Összeállította és megrajzolta: Bérczi Szaniszló, Bérczi Zsófia, Bérczi Katalin. Budapest, 1995.

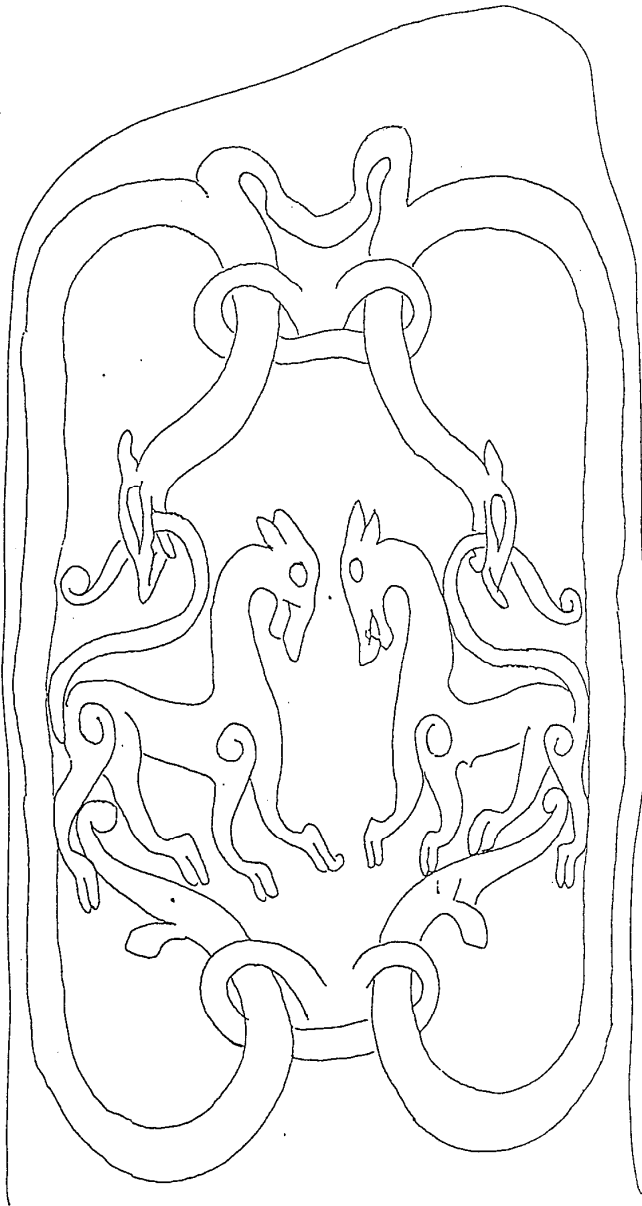
Smis, När,
Gotland,
Svédország.
9. század.

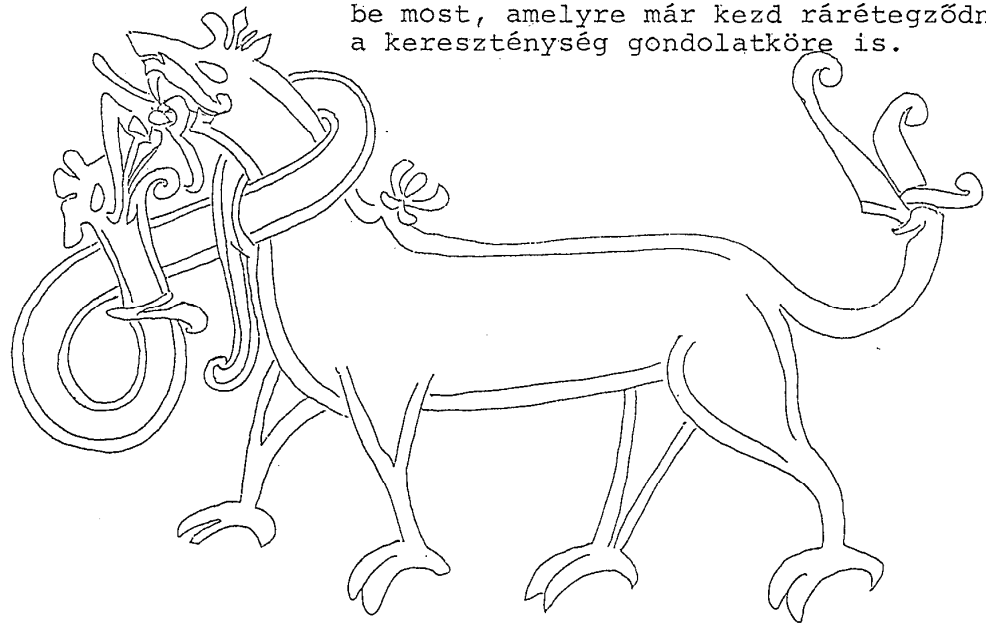
Skoklöster,
Uppland,
Svéd-
ország.

A vikingek az Északi tenger és a Balti tenger harcos hajósnépei. Egyedülálló emlékei művészetüknek a rajzos sírkövek, melyeket a rajtuk szereplő írás alapján runaköveknek is neveznek. A vikingek akkor kalandoztak az Európa körüli tengereken, amikor a magyarok a szárazföldön. Több államot szerveztek.

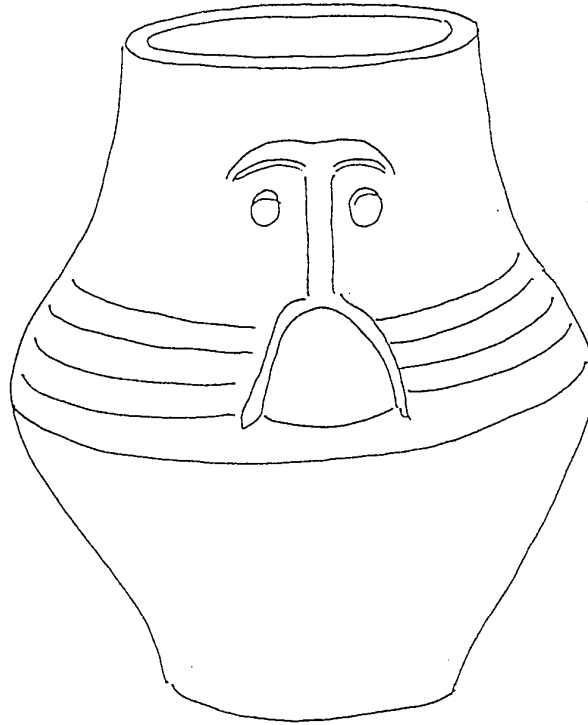
A vikingek települési területének súlypontja Skandinávia. De a skandináviai államnak számító Dánián Norvégián és Svédországon kívül Anglia, az ősi Irország és Oroszország szervezésében is döntő szerepük volt, s a szicíliai normann király lányát vette feleségül a mi Könyves Kálmán királyunk. Izland és Grönland szigetére mint telepések vonultak a vikingek, s még Grönlandon is volt egy ideig püs pökségük. Művészetük fokozatosan nő ki az Északi tenger körül élt népek több évezredre visszatekintő művészetéből. Mint északi germánok, őrzik alkotásaikban a germán mitológiát is. A viking művészet virágkorára, melyet ez a kis gyűjtemény bemutat, már fölismerhetők az átvett kelta, és sztyeppei formák is. Azt a korszakot mutatjuk be most, amelyre már kezd ráétegződni a kereszténység gondolatköre is.

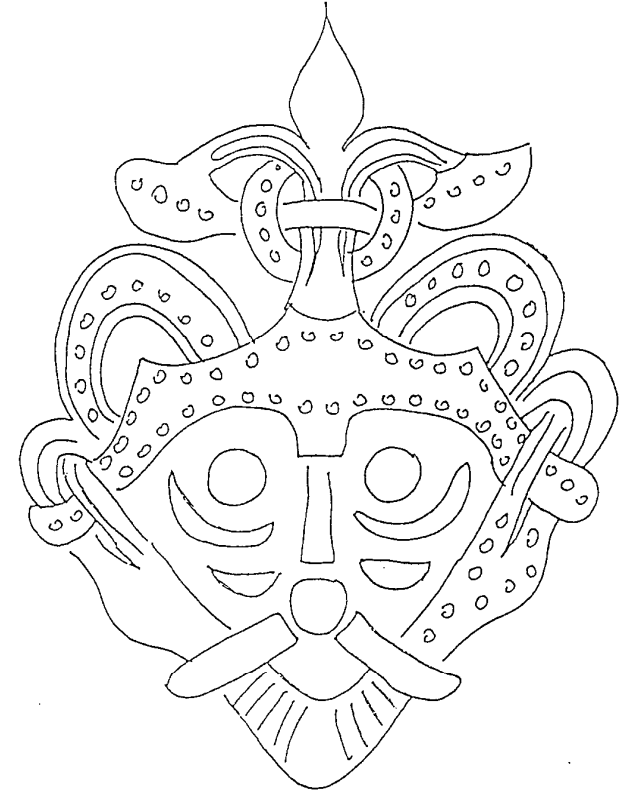
A két kígyósárkánnyal keretezett állatpár két leánytestvér siremléke. /Varfrukyrka, Uppland, Svédország/. Különösen gazdag a Gotland szigetén található runakő siremlékek ábrázolásivilága. Erről a szigetről származnak, s kapták nevüket a gótok, kiknek több törzse Attila hunjainak szövetségese volt.

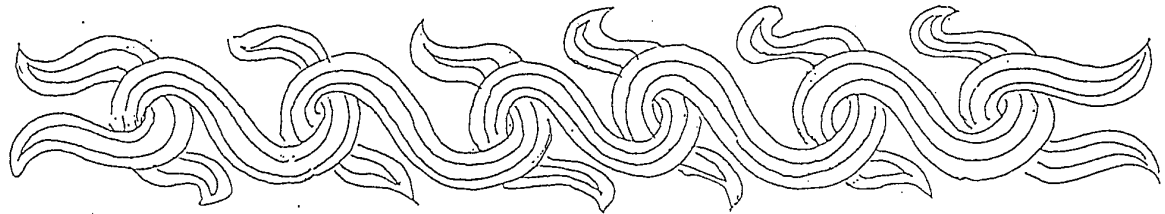
Hajóromdísz a késői bronzkorból.
Kr.e. 8. század.

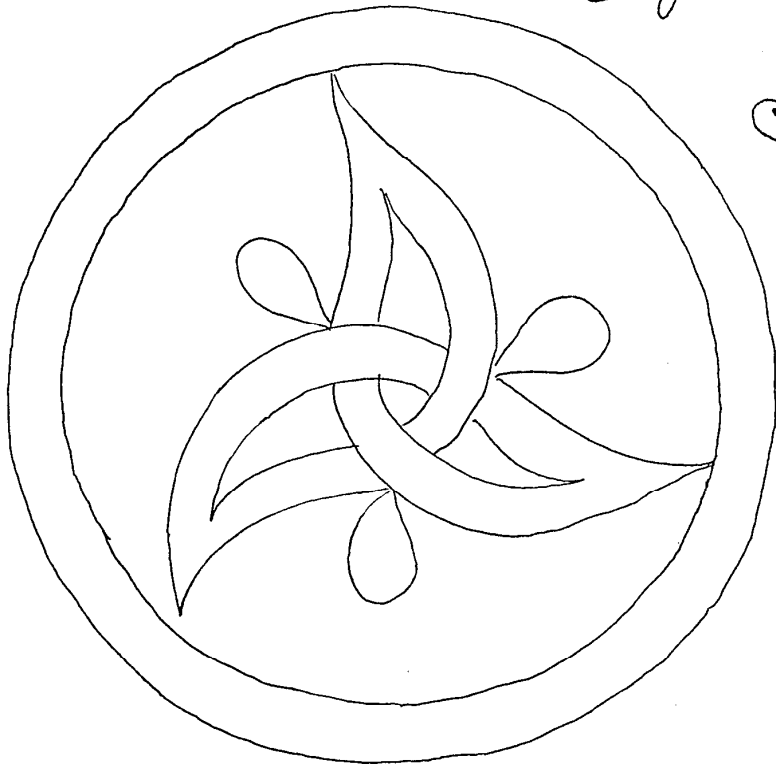
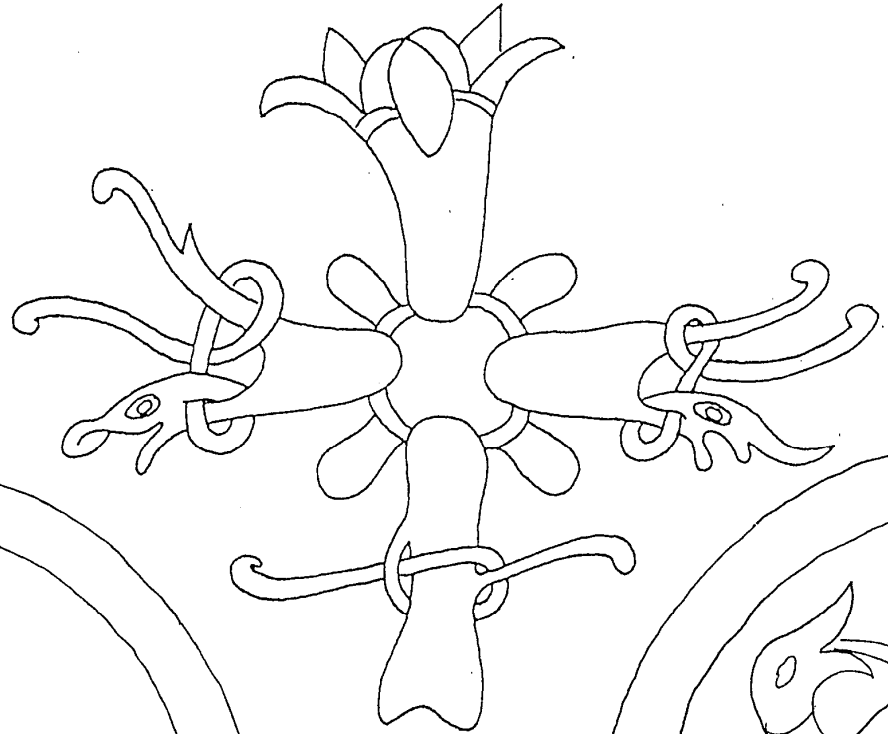
Cserépkorsó emberi arcot mintázó
díszítéssel. Vesterby, Dánia,
Kr. e. 8. század.

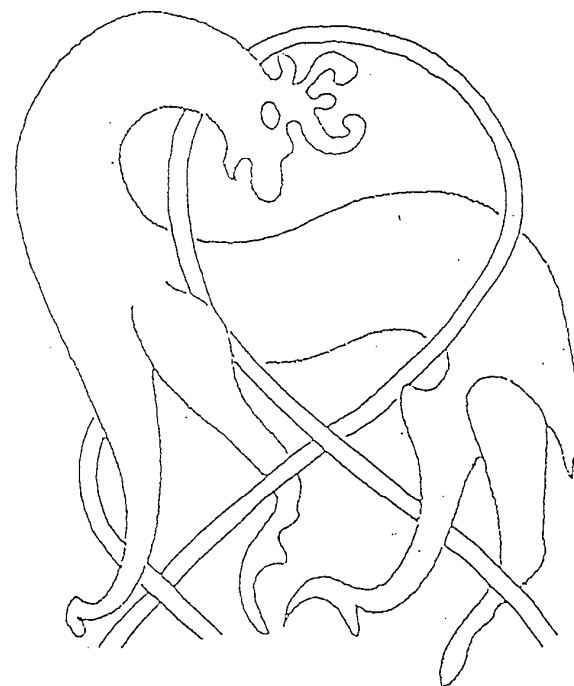
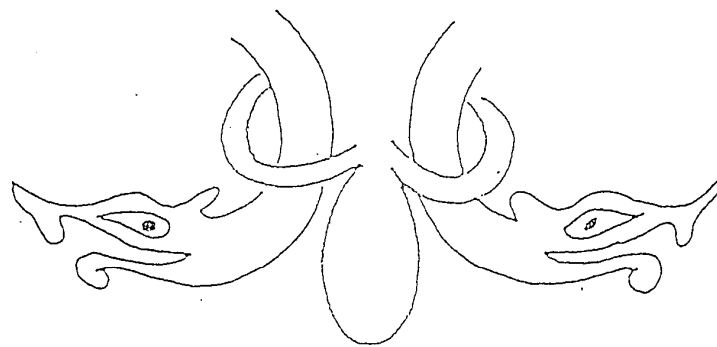
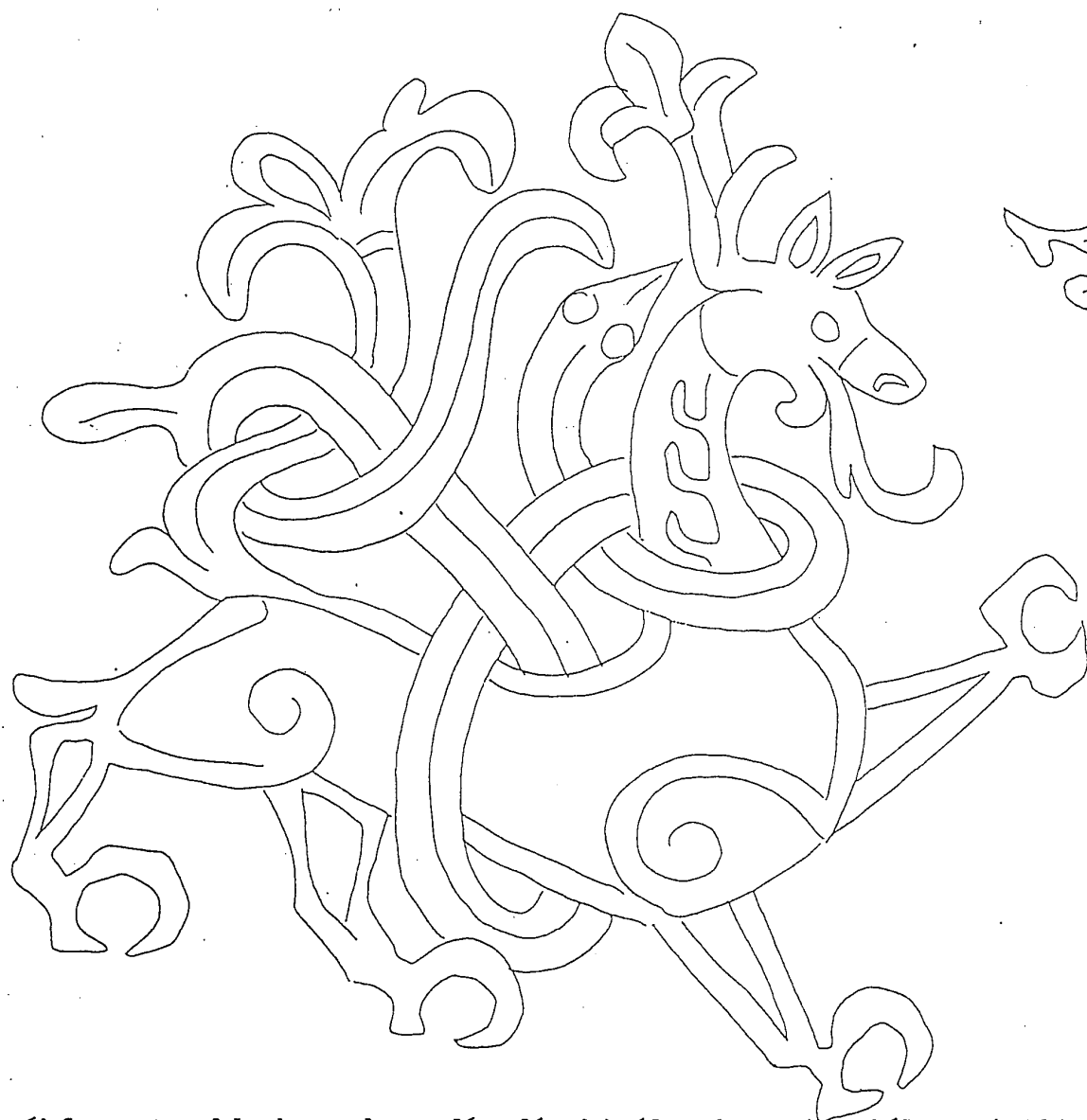

Emberi arcu bronzveret Orosz-
szágból. Gnezdoroshatten, 10.század

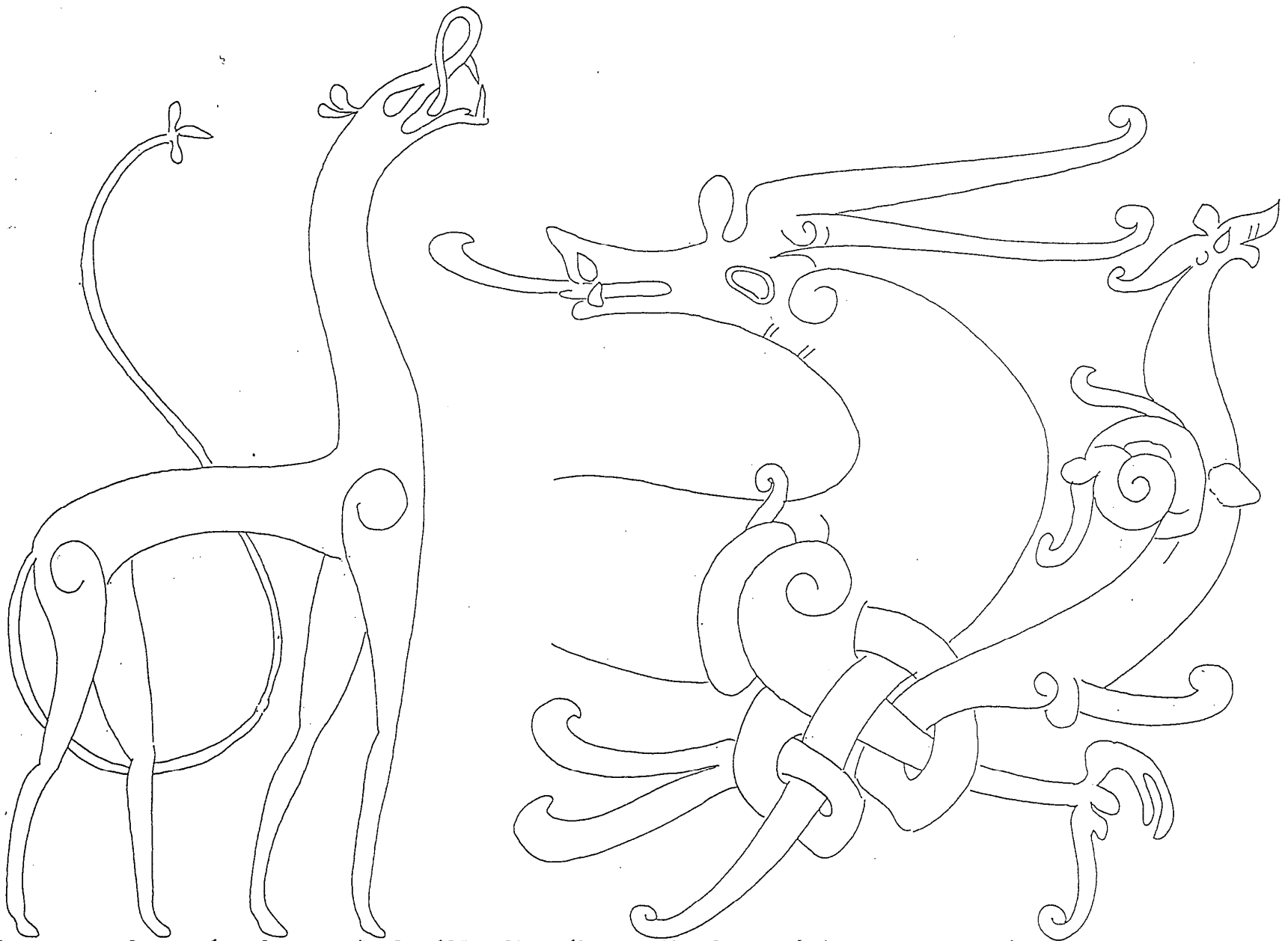

A vikingek ősidők óta tartottak fenn kapcsolatokat a sztyeppei népekkel. Nemcsak az állatábrázolás gazdagsága, de az állatküzdelmi jelenetek is utalnak e két önálló műveltség művészetének kapcsolatára. Lehet, hogy az állatfigurával indított indasor díszítés épp a kétféle művészet kölcsönhatásában született meg. A hosszú fríz faragás Hångerből, Smålandból, Svédországból való,

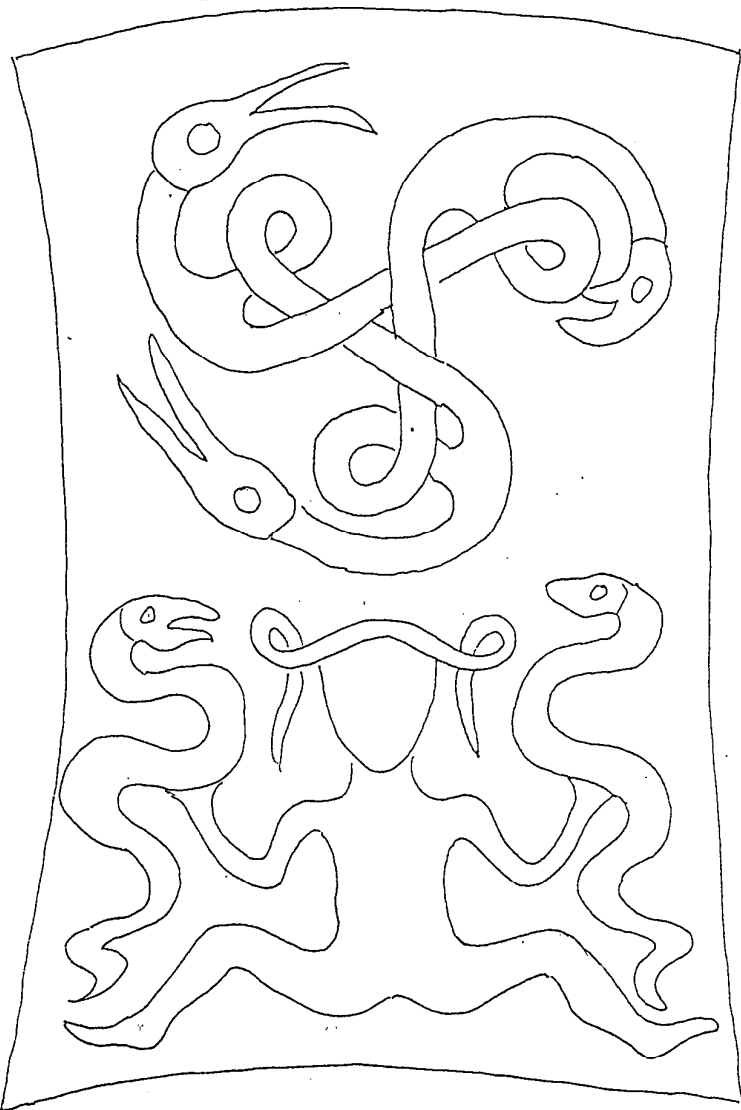

Kékfogu Haraldnak, a legendás dán királynak a siremléke a jellingi kő. Ezen ragadozó, a másik runakövön növényevő állat köré tekeredik a kígyó /Resmo, Öland, Svédország, 11. század./ A nagyobb runakő két ke-retező kígyósárkányának feje látható csak, élénk tekintettel figyelik az állatok birkózását.

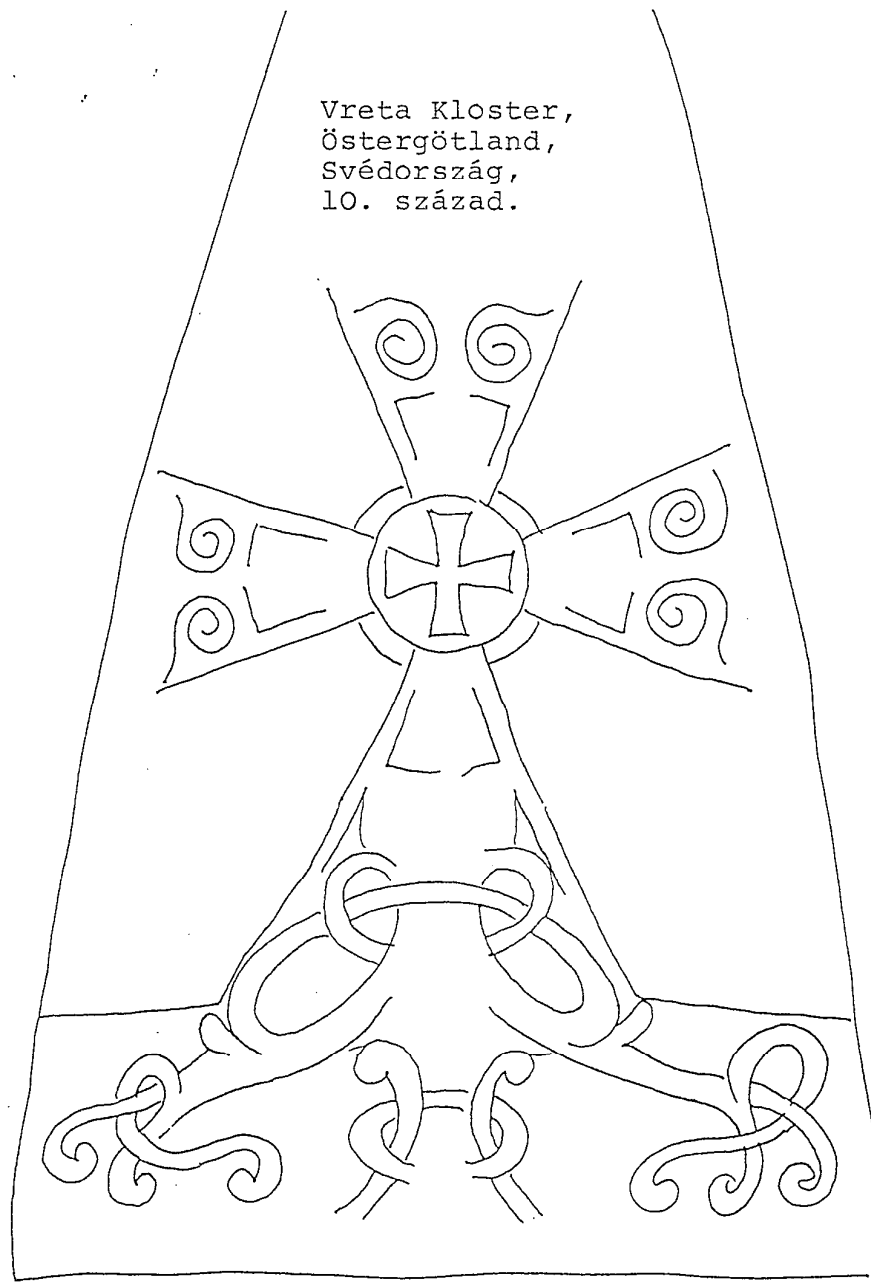

Lendületesebb vonalvezetéssel megrajzolt állatfigurák teszik elragadóvá a viking művészetet. A bal oldali figura Urnes /Norvégia/ fatemplomának részlete, a kapu díszes hurkolt mintájából lett kiemelve. Jobbra a londoni Szent Pál temető egyik sírkövének részletét csodálhatjuk meg: szarvas és gidája fonódik össze.

Visby, Gotland, Svédország, 6. század.

Vreta Kloster,
Östergötland,
Svédország,
10. század.

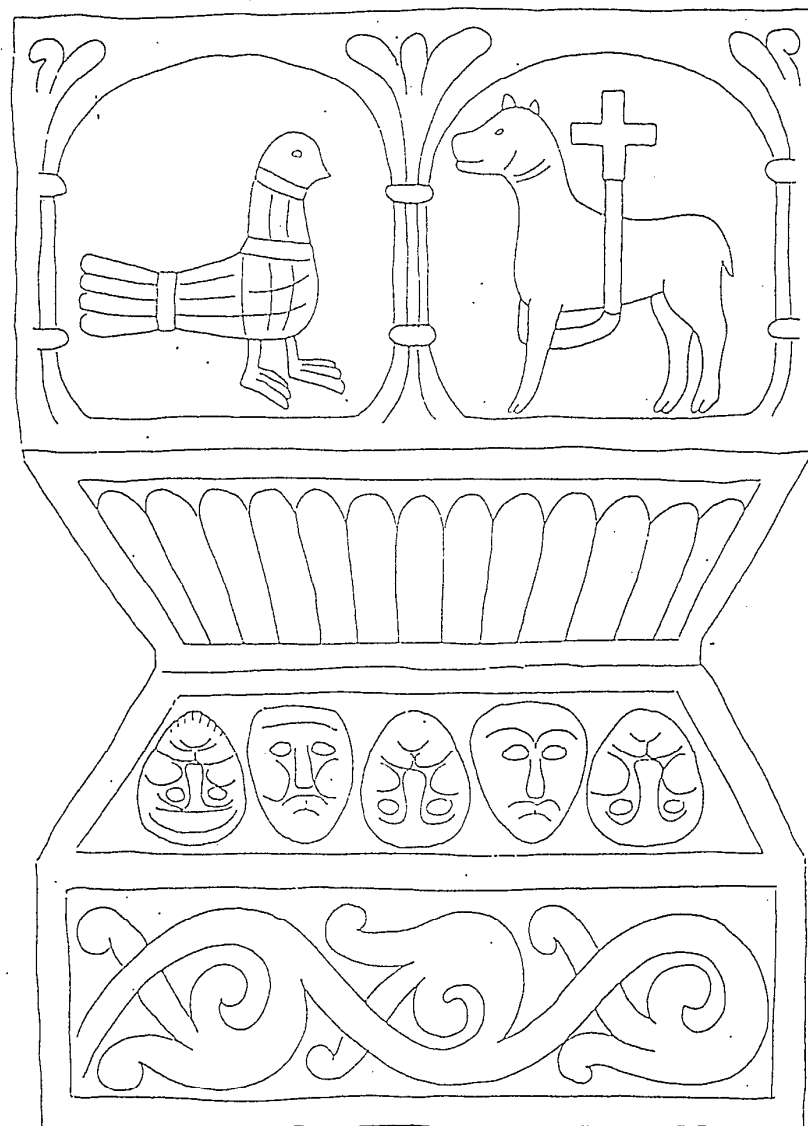

A Gotland szigetéről való 6. századi sirkövön két kígyót tartó nőalakot figyelhetünk meg. Ez a figura ősi jelkép, s túlélt még a románkori templomépítészetben is, gondoljunk a két kígyófejet fogó vagy két halat ölelő sellőinkre /borosjenő/. A kereszt életfa, szemekkel, burjánzó kígyógyökerekkel.

Egy fejben találkozók két oroszlántest, Soroból.

Életfajelenet, fejek és sárkányok frize.

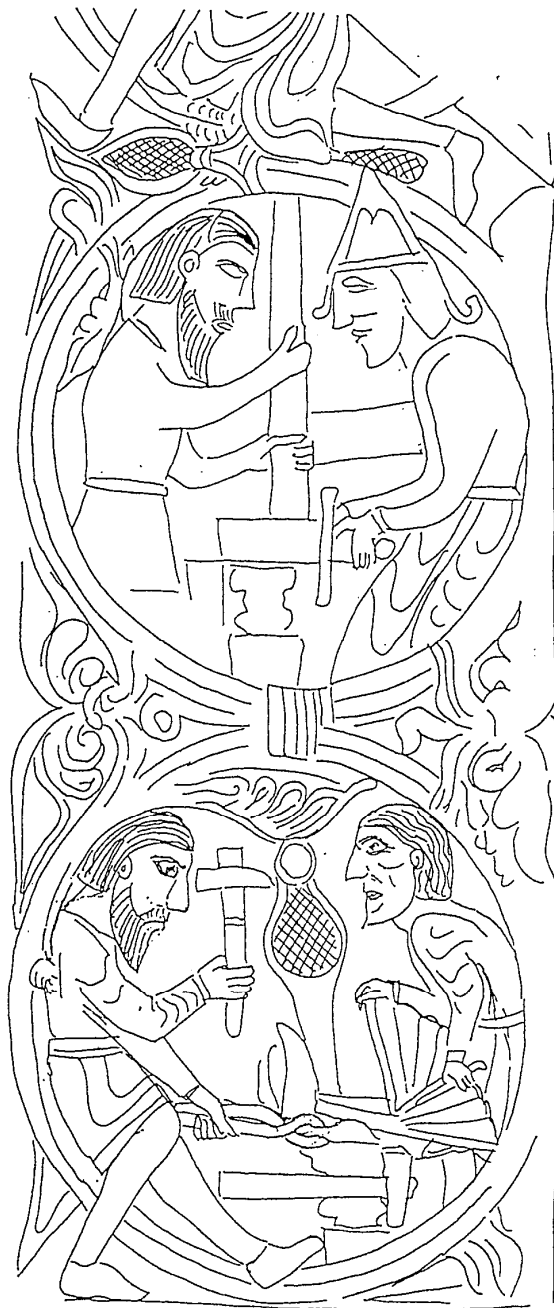

Diszesen faragott tartozéka a román kori templomoknak szerte Európában a keresztelőkut. Sok ősi minta él tovább ezeken is. A bal oldali Soroból való /Dánia, Koppenhága, Történelmi Múzeum, 12.sz.d./, s a jobboldali Gällstad Kyrka-ból /Svédország, Västergötland, Stockholm, Történelmi Múzeum, 12.sz.d./-ősibb, pogányabb.

A Szigurd monda egy epizódja a Hylestadi templom kapuján fából kifaragva. Ha méltó párját keressük Európában a mi Szent László legendáknak, akkor ebben a jelenetsorban megtalálhatjuk. Az Ed-dákban és a Völsunga saga mondáiban is megtalálható a történet, mely a Nibelung énekbe is bekerült.

"Odin isten maradéka Völsung, a félisten félhős. Völsung fia Siegmund; ennek fia Szigurd, a monda hőse. Szigurd apja halála után születik, s rejtélyes módon nevelkedik. A dán király kovácsa, Regin nevelte föl, s tanította meg a fegyverek használatára. ... Regin bátorította, hogy ölje meg a Fafnir nevű sárkányt, aki a Nibelungok kincsét őrzi.... Regin, hogy Szigurd megölhesse a sárkányt, csodás kardot ad neki, melyet az Odin isten kardjának, a Gramnak a darabjaiból kovácsolt."

Szigurd megöli Fafnirt, de Regin is odaér, iszik Fafnir véréből, s dicséri a kardot,

1.

melyet ő kovácsolt, és annak tulajdonitja az egész diadalt. Regin azt mondja Szigurdnak, süsse meg számára a sárkány szivét. Szigurd megteszi; de amint a sült sárkányszivhez ér, megégeti az ujját, s amint azt bekapja a szájába, azonnal olyan tulajdonságokat nyer tőle, hogy értse meg a madarak beszédét. A madarak pedig azt csicssergik a fákon, hogy Regin már meg ellene, Szigurd ellen is rosszban töri a fejét, hogy őt elveszítse, hogy ne kelljen vele osztoznia a kincsen. A madarak azt is megmondták, hogy kerüljön elébe s üsse agyon, aki őt meg akarja ölni. Szigurd ezt meg is tette, s a kincs az övé lett." Itt a Hylestad templomkapuján kifaragott jelenetsorban Szigurd ledöfi Regint. A történet leggyakrabban ábrázolt epizód-részlete az, amikor Szigurd Fafnir sárkányt öli meg. Runakövön és díszes fejszén is ismert ábrázolása.

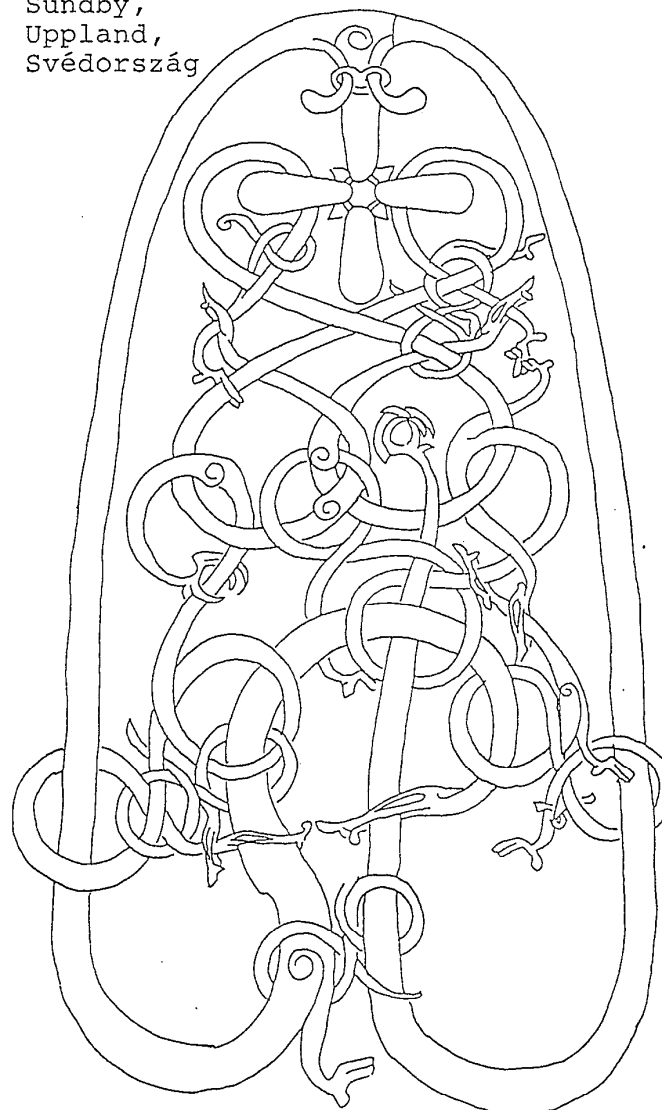
A hylestadai jelenetsor a kigyóveremben nyugvó halottal zárul. Érdekessége e faragsának az is, hogy jobbról alulról halad föl-felé és a baloldali keretben folytatódik.

A mai székely fafaragó művészetnek is méltó párja a régi viking.

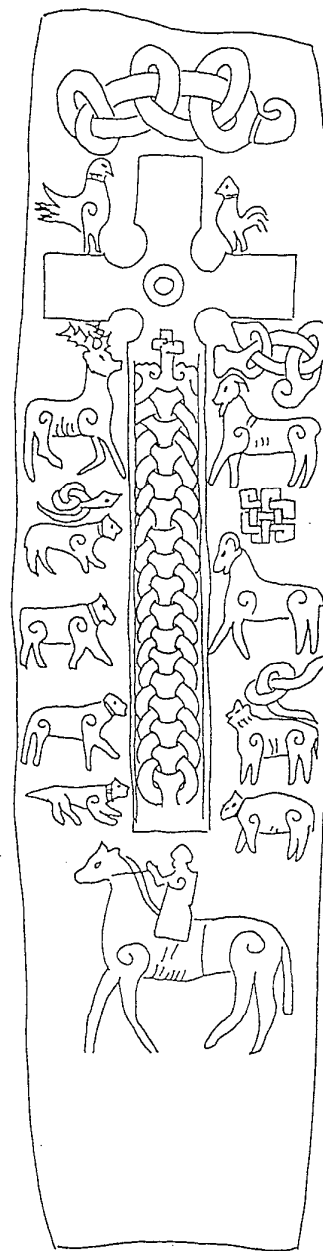
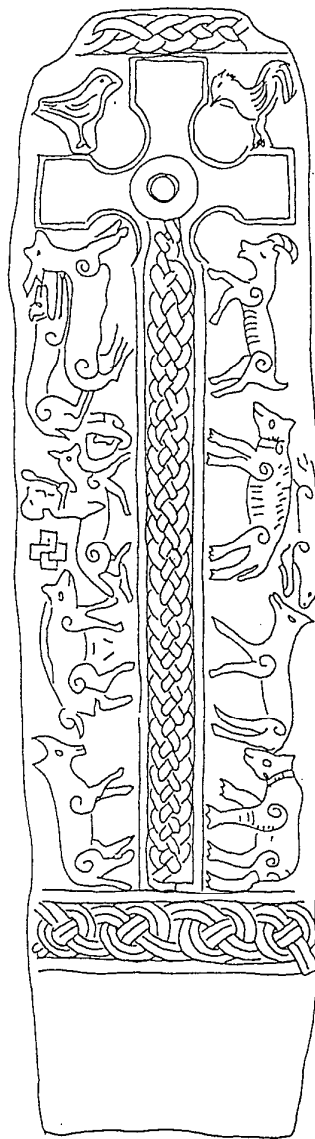
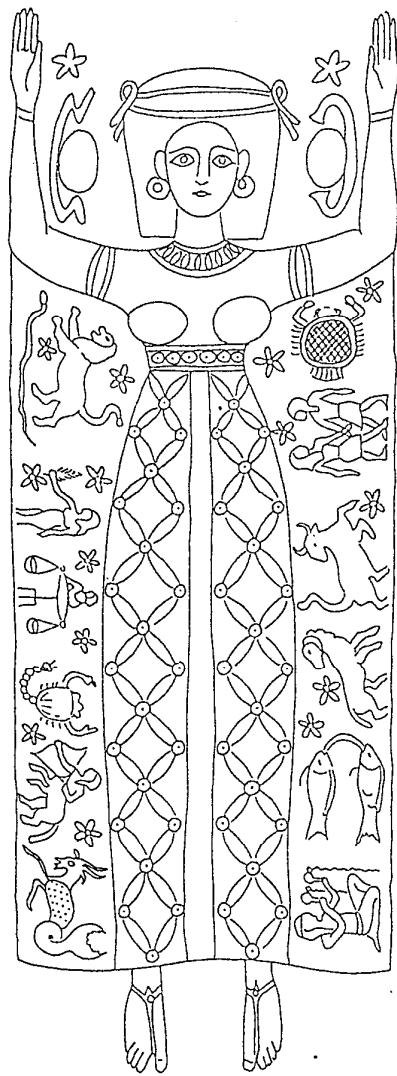
Hunnestad,
/egykor Dánia/,
Svédország

Sundby,
Uppland,
Svédország

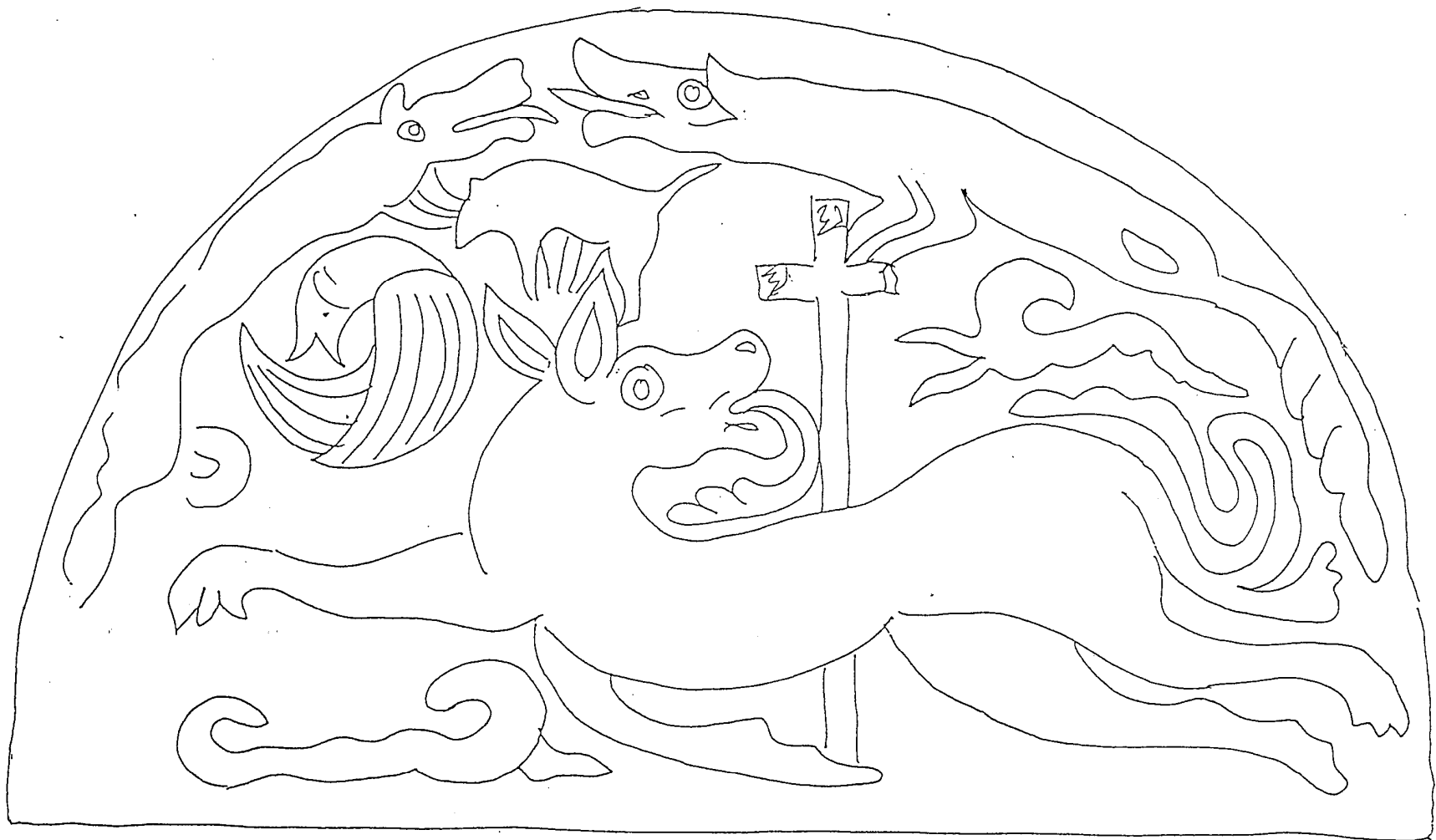
A kigyósárkány nemcsak ellenfele, de segítője is az embernek az északi népek mitológiájában. A híres lundi runaköven Hyrrokin óriásasszony kigyókkal fölkantárazott farkasán lovagol. Jön, hogy vizre bocsássa Baldur halotti hajóját, mely a kövön fölötté, kigyósárkány formájában látható. Lund akkor Dániához tartozott még. /Lund, Történeti Múzeum, Svédország./ A jobboldali sírkő Fot nevű faragómester alkotása, Sundby-ból.

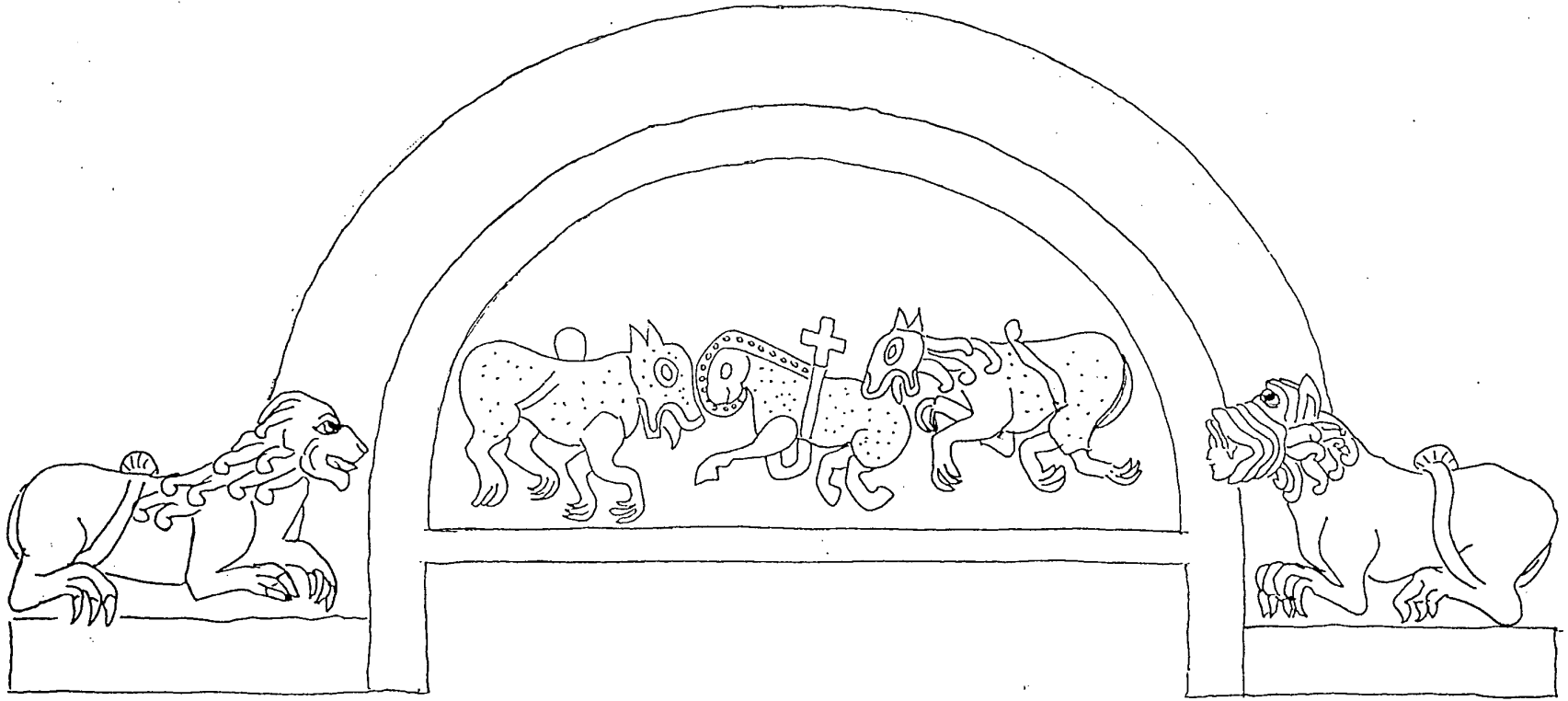
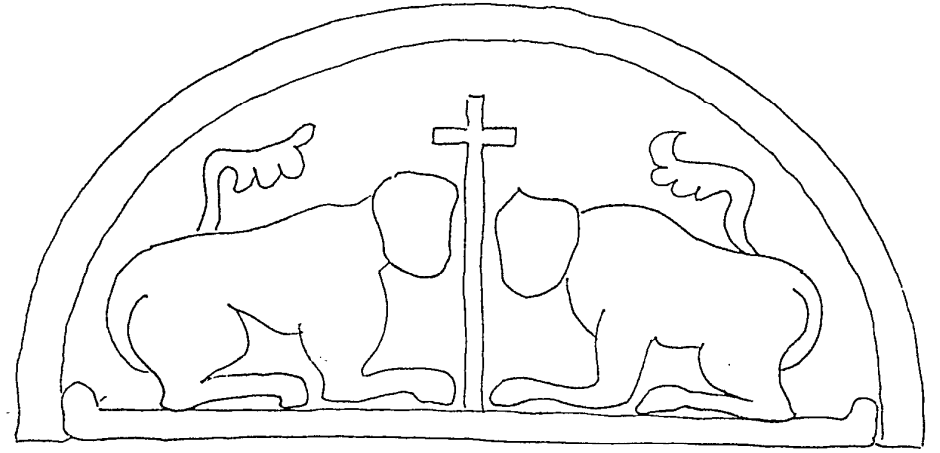
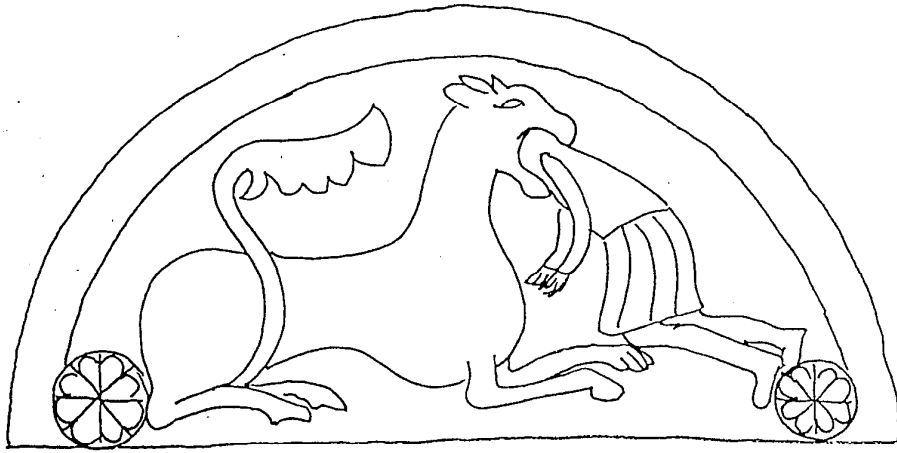
Ősi ábrázolási formák és témák keverednek e két, Man szigetéről származó sirkövön, melyek mellé egy egyiptomi "hasonlatot" is helyeztünk. A kereszt életfa, fönt madarak, lent állatok őrzik.

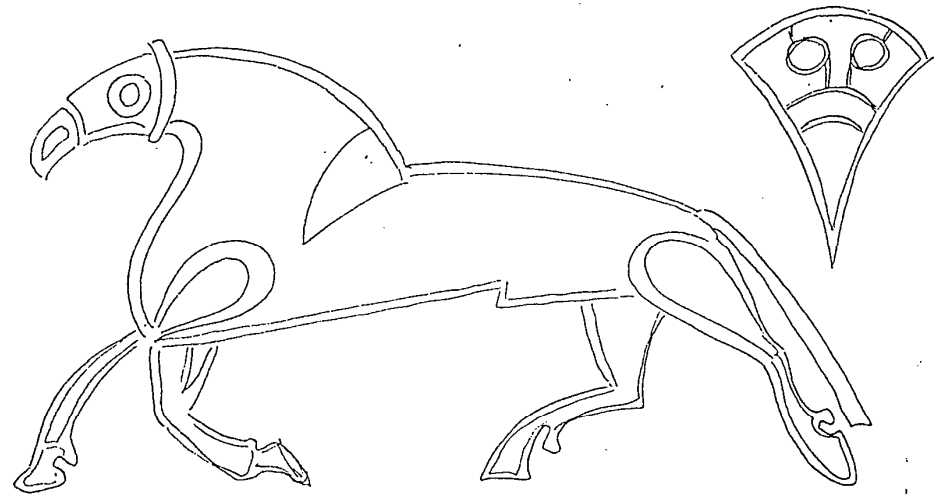
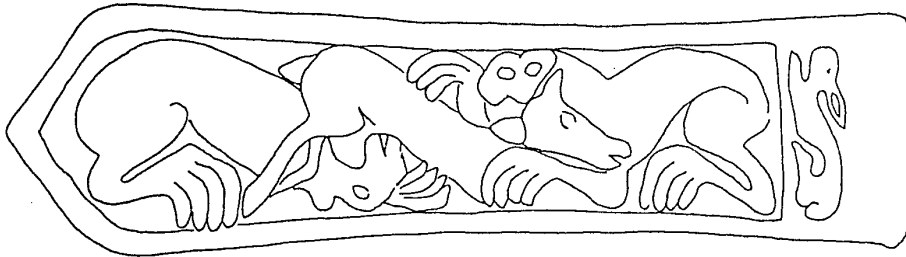
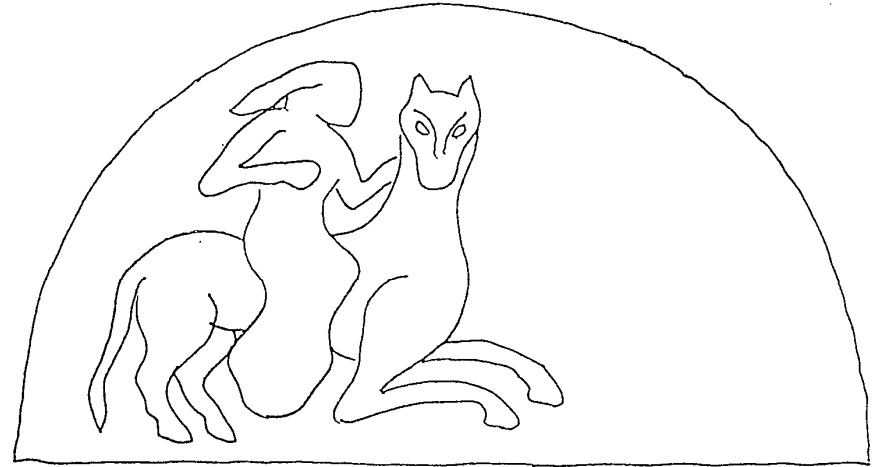
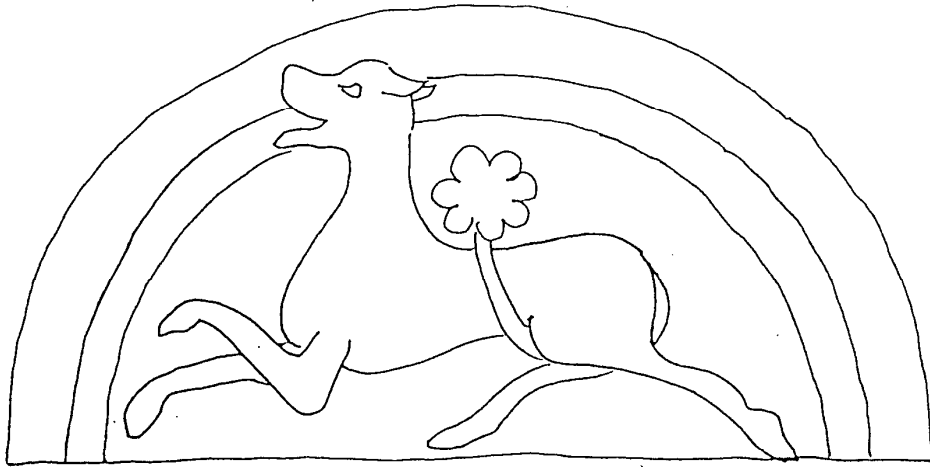

Lund volt a dániai "Esztergom". Itt létesült az első skandináv érsekség, majd egy ideig alá volt rendelve Uppsala és Trondheim / a svéd és a norvég későbbi érsekségek /. Lund székesegyháza pompás alkotása a román-kori építészetnek és épületszobrászatnak. A sárkányok szájából kiinduló palmettás fonat régi jelképeket sűrít magába: az ív az égbolt, melynek csomópontjaiban a sárkányok a "fogatokozások jelképei". A holdpálya ekliptikai metszéspontjait ma is drakonikus pontoknak nevezik. Nyugateurázsiai közös kincs ez is.

A lundi székesegyház ablakának faragott kerete közé egy sárkányos állatalakokkal szintén telifaragott ágyvég deszka rajzát tettük. Az egész elrendezés, a figurák aránya bennünket egy románkori magyarországi timpanonra emlékeztetett. Zalaháshágyon van befalazva a templom északi falába. Adorján Imre értelmezte úgy egyik cikkében /Hold és Sárkány, Művészet, 1983./, hogy a két sárkány a fonatok végében szereplőkkel azonos, s konyait /Törökország/ és aleppói /Szíria/ példákat idézett. Az ágyvég fafaragása az Oslói Egyetem Történelmi Gyűjteményében van, s a Koppenhágai Történelmi Múzeum Viking Művészet c. kiállításán rajzoltuk le. Fönti "párját" Zalaháshágyon csodálhatjuk meg /Zala m./ / Az aleppói sárkányos fonat Honfoglaláskori és Szent László kori kifestőnkben szerepelt már./

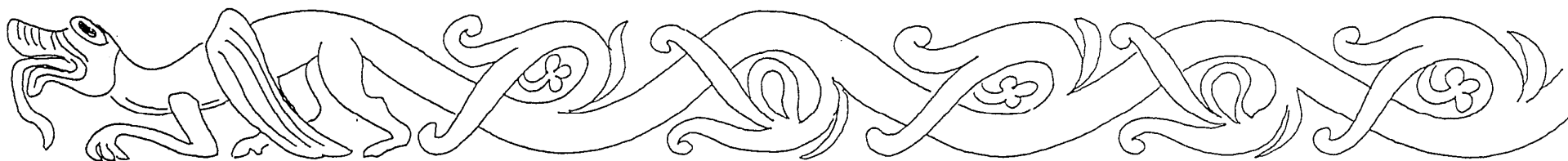
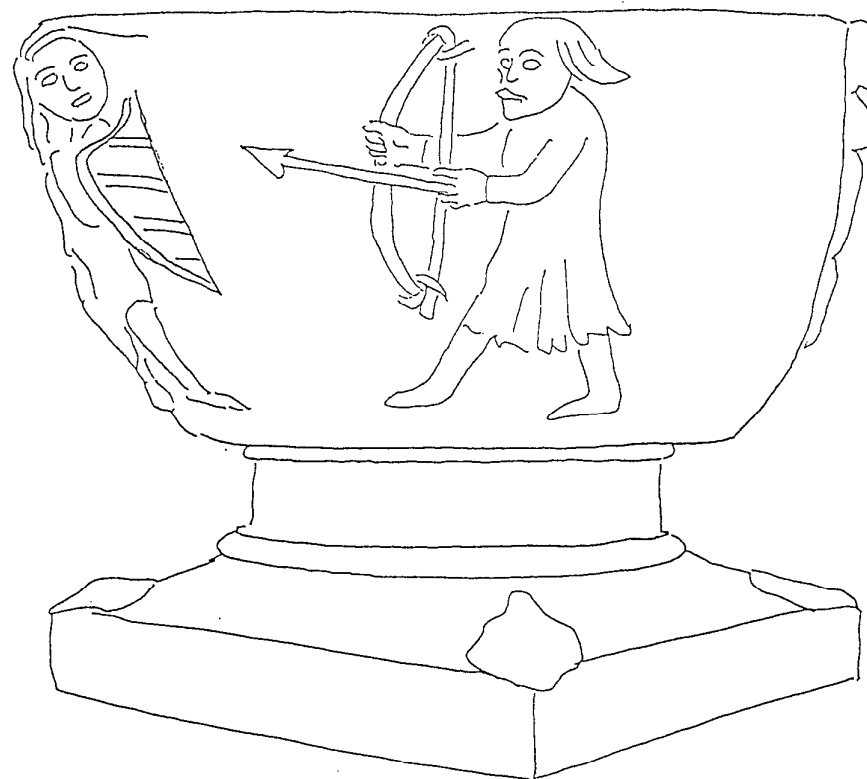

Bunge, Svédország, 8. század

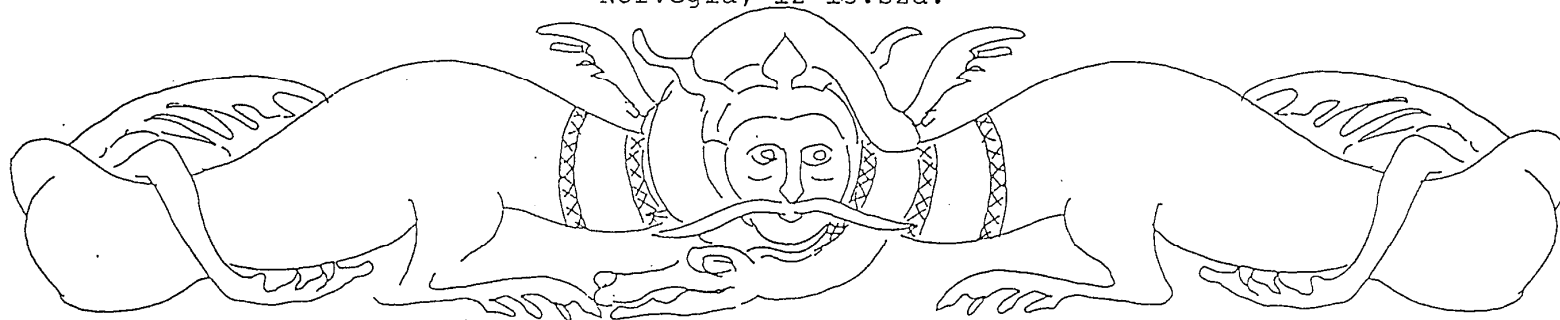

Malt Kyrka, Dánia, 13. század

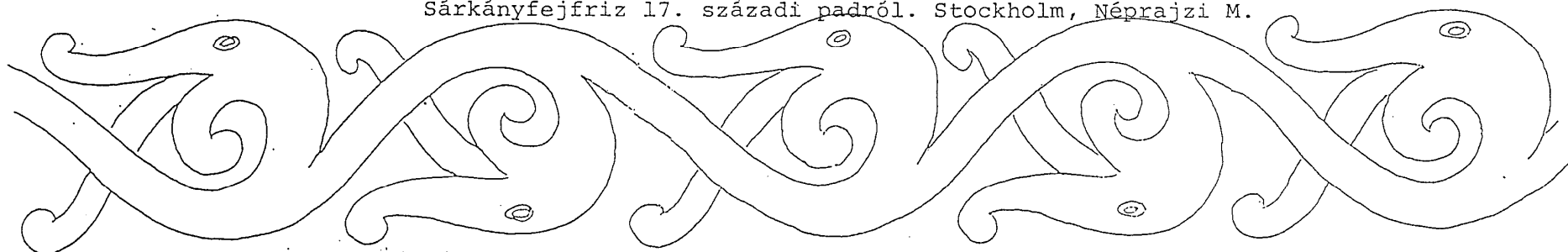

Egy 8. századi sírkövön a halottnak járó lóáldozatot figyelhetjük meg. A lóáldozat sztyeppei kultusz, s az iráni eredetű népek /szkiták, szarmaták, alánok/ terjesztették el./Makkay János: Attila kardja, Árpád kardja, 1995./ Később a török nyelvű népek is átvették. A keresztelőkut faragott domborműve viszont talán kelet-nyugati harcmodoru párbajt ábrázol. Csodáltnivaló, hogy milyen gazdag a sztyeppei örökség a viking művészetben odafönn északon. Igaz, Skandináviának kisebb volt a háborus "forgalma", mint a Kárpát medencének. A sárkányban végződő indafríz valószínűleg sokakat emlékeztet a Bécsben őrzött "Attila kard" vércsatorna veretének mintájára. /Kungsåra Kirke, Stockholm./

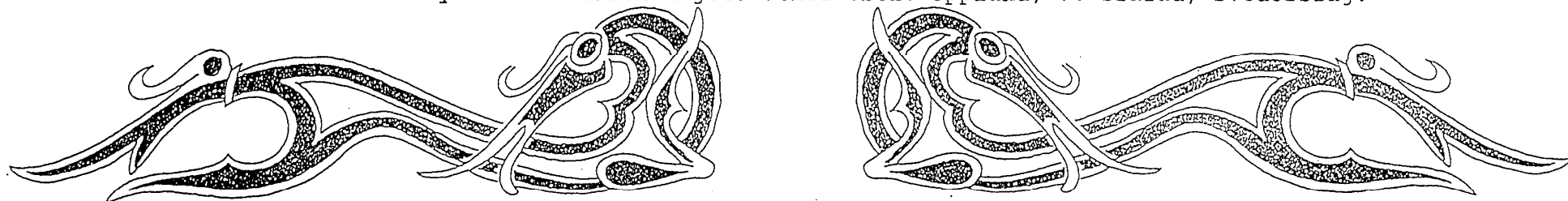
Kétsárkányos egykoronás fő. Osló, Egyetemi Gyűjtemény
Nórvégia, 12-13.sz.d.

Sárcányfejfriz 17. századi padról. Stockholm, Néprajzi M.

Bronz sárcányveret a Vendel hajótemetkezésből. Uppland, 7. század, Svédország.

Munkánkban a viking művészet számos területét nem érintettük. Két dolgot szeretünk volna jól megvilágítani a kiválasztott képekkel. Az egyik az, hogyan rétegződik az ősi mitoszkincre a kereszténység, s főleg hogyan őrződik meg a régi gondolat, ábrázolás, forma az új keretek között. Mint láthattuk, megtalálta a kifejezés lehetőségeit a szakrális tér csomópontjain, templomkapun, oszlopfőkön, használati tárgyakon. A másik célunk az volt, hogy utaljunk a más műveltségi közösségekkel való eleven kapcsolatokra. A szépet mindenki szereti, s szívesen átveszi a szomszédaitól. A viking művészet ebben is párhuzama a magyarnak, a Kárpát-medenceinek. Itt főleg a sztyeppei és a kelta kapcsolatokra utalhattunk. Tervünk az, hogy e rétegződéseket a művészetben, gondolkodásban Irországból, a Kaukázusból és még több nyugateurázsiai tartományból megfigyeljük.

Rátétes
díszítésű
szőnyeg
részlete:
oroszlán
napkorong
jegyekkel,
palmettás
körfrizzel
keretezve.
Stockholm,
Történeti
Múzeum.

Munkánkban a Szigürd mondát Szász Károly: A világirodalom nagy époszai c. könyvéből idéztük. A rajzok döntő többsége Stockholmban a Történeti Múzeumban, Lundban a Történeti Múzeumban és Koppenhágában a Viking Múzeumban készült; az ott kiállított tárgyakról. E helyszíni megfigyelést - más geológiai munkákkal párhuzamosan - rendre: Gulyás Balázs, Bérczi Alajos és Henrik Jeppesen, mint mecénás tette lehetővé, ezért nekik köszönetet mondunk.

AZ EURÁZSIAI MŰVÉSZETEK SZOROZAT **VIKING KIFESTŐ** CÍMŰ KÖTETÉBEN ELŐFORDULÓ ALKOTÁSOK SZÁRMAZÁSI HELYÉT A MAI SVÉDORSZÁG TÖRTÉNETI TARTOMÁNYAI (jobb oldali térkép) SZERINTI CSOPORTOKBAN ADJUK MEG (Pl. Skone 1660-ig Dániáé volt).

Ezt a munkánkat Magyar Györgyinek és Bérczi Istvánnak (szüleink/nagyszüleink) ajánljuk

Hálával és szeretettel gondolunk mindazokra, akik valamilyen formában segítettek munkánkat, az Eurázsiai Művészeteket bemutató kifestőkönyvsorozat napvilágra hozását és továbbfejlesztését: Bánsági Tamás, Bérczi Alajos, Bérczi István, Bíró Mária, Cech Vilmos, Czenc Valéria, Csuri Károlyné, Dankó László, Deákné Demjén Ilona, Deák Gyula, Dobos László, Fabriczy Anikó, Földi Tivadar, Garam Éva, Gulyás Balázs, Gulyás Pálné, Jeppesen Henrik, Józsa Sándor, Kabai Sándor, Kiss Ádám, Kiss Ulrich, Kizsel Vilmos, Kolczonay Katalin, Kovács Sándor, Kubovics Imre, László Gyula, Lukács Béla, Magyar Györgyi, Magyar Jolán, Matyasovich Henrik, Miura Yasunori, Miyazaki Koji, Muzslay István, Nagy Dénes, Ogawa Tohru, Pap Gábor, Papp Éva, Péter Borbála, Péter Júlia, Prokecz Antal, Sano Osamu, Sára Endréné, Szabó László, Szederkényi Tibor, Szili István, Takahito Mikasa Nomiya hg., Takaki Ryuji, Tóth Albert, Tusa Erzsébet, Újvári Béla, Utasi Jenő, Veszelovszky Endréné, Zöldy Pálné.

Ezúton is köszönetet mondunk Muzslay Istvánnak, a Leuveni Katolikus Egyetem professzor emeritusz tanárának, aki az Eurázsiai Művészetek kiállításorozat megrendezéséhez többször otthont adott a leuveni Collegium Hungaricumban 1986 és 1995 között

Kiadja a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete és az UNICONSTANT

Bérczi Szaniszló, Bérczi Zsófia, Bérczi Katalin: **VIKING KIFESTŐ** ISBN 963 00 6323 9

